

„HOL VAN AZ ÉJ, AZ A KOCSMA, A HÁRSÁK ALATT AZ AZ ASZTAL?”

Nagy László: *Krónika-töredék*
Helikon, Budapest, 1994. 540 oldal, 730 Ft

Naplót szívesen olvas az ember, hiszen a naplólvasás: beszélgetés. Beszélgetés azzal, aki a naplót írta. S az ember szeret beszélgetni. Még a magányt kedvelő is szívesen társalog – valakivel, aki már nincs. Társalgása, bár egyoldalú – ő hallgat –, mégiscsak beszélgetés, esetleg sok és sok száz évvel korábbi dolgokról, egy valaha érző, gondolkodó valakivel. A magányba zárt ember, a kényszerű egyedül lévő pedig beszélgetőtársra talál a naplóíróban. Egész társasággal veheti körül magát: lelkekkel, kiket kedvére alakít a romantikus képzelet – mennek hegyoldalban, komor fenyvesek között, hóban, vagy padra dőlnek egy omlatag városi parkban, esőverte lombok alatt. És naplóik olvasóját, az emlékezet völgyében pihenőt, béke tölti el. Ez az a nyugalom, ami együtt jár az étellel. Mert élőnek lenni jó. S a halál műve: a múlt, s az azt közvetítő napló megerősíti az ember örömet az élet felett. Mert ifjúságok és korok, álomszerű utak és csendes emberek – látható és láthatatlan dolgok szakadékain át karját nyújtja nekünk a múlt. „Örülj!” – üzeni a halál. Nagy László naplóját olvasom, messze kék ruhás emberek tetőt kopácsolnak, nyár van, alakjuk szinte az égbe ér. *„Álom-leírásra szántam ezt a könyvet”* – Nagy László bejegyzése ez a második napon, 1975. február 15-én, szombaton, naplójába.

Az anyagot sajtó alá rendező Görömbei Andrásnak a kötethez írott utószavából idézek: *„Nagy László élete utolsó három esztendejében írta ezt a naplót. Egyetlen noteszlapnyi feljegyzést készített szinte minden nap. Eredetileg csak az álmait akarta feljegyezni, talán azok költői kamatoztatására is gondolva. ...A hetvenes évek legvégén, Nagy László váratlan halála után néhány hónappal Szécsi Margit kért engem arra, hogy gépeljem le a kézírásos naplót. ...Az volt az álláspontja, hogy ezt a naplót csak egészében szabad publikálni. ...Nagy András hozzájárult ahhoz, hogy a Hítel*

című folyóirat megkezdje a napló közlését. Az ott megjelent tizenhárom részlet kiválasztása már annak a tudatában történt, hogy hamarosan megjelenik az egész napló. A könyv címét Nagy András választotta, kiindulva az azonos című Nagy László-versből. A KRÓNIKA-TÖREDÉK Nagy László naplójának teljes anyagát tartalmazza. ...Nagy László a naplót késő este, legtöbbször éjszaka írta.”

„Fognak az üres lapok ebben a könyvben. Fognak a napok, hónapok, a nagy torokba tűnnek, s még mindig élek, írogatom a betűcskéket, napszámosa vagyok ennek a krónikának. Mindig este, mikor már megnyűzött a nappal.” (75. VIII. 16.) *„Most 3/4 12, Pesten vagyok már. Éjjelig leírom nagyjából: mi történt ma velem, velünk, pontosabban mit csináltunk.”* (75. V. 15.) *„Már megakadok minden szónál. 1 óra.”* (77. III. 12.)

A naplót – utazásai, iszkázi és szigligeti tartózkodásai kivételével – otthonában írta, Óbudán, Dunára néző ablaka előtt. *„Fű a szél, elfűtja a madarakat. Ostorozza a Dunát, ezüst sebek úsznak.”* (75. III. 14.) *„Sivít a szél, hánytorog a Duna, párában a szigeti fák.”* (75. VIII. 19.) *„A telehold most jött a Duna fölé, éjjélkor.”* (76. VI. 14.)

„Ennek a naplónak mi haszna?” – kérdi önmagától. (76. VI. 16.) *„Naplójegyzeteimet a jövőben is a szokott módszerrel írom: főleg a tényeket örökítem meg.”* (76. I. 12.) *„...ezek a följegyzések csak emlékeztetők – ha nem nekem, akkor másnak.”* (75. VI. 28.) *„Sajnos, éjjél után jutok csak a krónikámhoz, ezért kapkodok mindig. Majd lesz nyugodtabb időm is, szebben írok, s tán megbocsátom e kuszaságot, mert hírt ad a múltból magamnak: magamról.”* (75. IV. 9.)

A „noteszlapnyi feljegyzések”, a körülbelül negyedóra alatt készült naplójegyzetek egy „lefokozott”, egy csendes élet tükörcserepei: óbudai délelőtt, Margit híd, rakpart, az ÉS szerkesztősége, ebéd a Nimródban, Margit híd, Retek utcai kenyér, séta a Mártírok útján, késesbolt, Óbuda, telefonok, versek, fafaragás, barátok, édesanya, öccse, felesége, fia. Egyfajta „fioretti” a KRÓNIKA-TÖREDÉK, megformálásban és terjedelemben azonos lapjai, napjai egy XIII. vagy XIV. századi szerzetes életére hasonlítanak, eseménytelenségük ritmusa olyan egyszerűséget teremt, mely nem a mai világból való. Emlékeztetnek inkább azokra a kedves freskókra, miket Fra Angelico készített rendtársai celláiba, s amiket a firenzei San Marcóban ma is láthatunk.

A költő és grafikus Nagy László van jelen a naplójegyzetekben: mondatai mint ceruzavonások, szavai mint vízfestékfoltok. Prózarajzok – mondhatnánk, sose volt és sose lesz műfaji meghatározással. „9-ig jó alvás. Kávé mellett ülök, dohányzom. Süt a nap. A szobában újságon halom szőlő. Lepik a muslicák, legyek. Csupa légyzummögés, döngés a két ablak köze. Hullanak már, tetemük a belső párkányon. Nem-sokára indulok ki a házhoz, ott békében leszek. Ősz van, eszembe jut, már 5-6 éve szeretnék egy szép disznótököt lámpának. Itthon kivájnám, felfűstöl-ném. A külső háznál konyhát, szobát megtekintek, fiókokat vizslatok. A belső falakról is szakad a vakolat, vagyis a sározás. Szomorú világ, reménytelen. Az udvart újra kaszálni kellene. Térdig haramatos vagyok. A pajtafalból alig van már valami. Belül a vetőgép, csak váza áll, illetve süllyed, követei, a vas is belerohad a földbe, a fa után.” (75. IX. 20.)

Kortársai is mintha egy rajzos vázlat-könyvből lépnének elő Déry Tibor temetésén: „Bernáth Aurél mögöttem ült egy kriptán. Igen szóltan voltam. Illyést is láttam, a szeme kicsit sírásra állt. Vas Zoltán haza akart hozni a kocsi-jával, bárhova is – mondta, a verseimért. A szerk. autójával a Nimródba. Weöres Sanyi Illés Endre hátán irt valamit Déryről az ÉS-nek még a temetőben.” (77. VIII. 22.)

A külvilágból való kirekesztettség, a testi bajok, a fizikai kinok, a szinte mindennapos hányás, álmatlanság, rosszkedv, a teljesen igénytelen élet dokumentálása mellett át-meg átszövik a naplót az álmok, a megérzések, a sejtelmek. „A test a lélek sírköve” – mondja Platón. A napló a lélek sírfelirata. „Öregapám keresztjén jól olvasható a írás. Élt 50 évet. Ennyi vagyok kb. én is. Szívrohamban halt meg.” (76. XI. 1.) „Háromszor hánytam az éjjel, a sav elégette a torkomat, számat. Szódobikarom nincs. Egy égő kard lakik bennem. Olyan árva és esendő vagyok, hogy ez már gyalázatos képtelenség. Ilyen szörnyű időváltozás! Vagy egyszerűen betegség? Nincs erőm semmihez. Kiesik a toll a kezemből. Egyedül vagyok a lakásban. B. nem tudom, mikor érkezik. Ténfergek, asztalhoz ülök, lefekszem, alszom, így megy egész nap. Már majdnem azt gondolom, jó volna elaludni örökre.” (77. II. 6.) „Néha egy-egy pillanat a teljes kétségbeesést hozza.” (75. IX. 5.) „Én már nem sokat tudok várni.” (76. XII. 28.) „Sajnos, elfogy az életem. Harag és bánat a sóhajításban.” (76. III. 26.) „Én már

túl bölcs vagyok, azt mondom, menteni, ahogy lehet, de csak az értéket.” (75. VI. 8.) „Házterv, a fejemben is, de én csak belül építkezem.” (75. V. 28.) „T. egy dobozban késeket ajándékozott nekem. Szép kézimunka valamennyi. Ne feledjem ide írni: mindez álmom. Gondoltam, jelentkezni fog. Valóban: délután fölhívott.” (75. VIII. 12.) Álmában lovak beszélnek (77. VI. 1.), szobáját betemeti a gabonavirág (76. X. 13.).

Őrzi a KRÓNKA-TÖREDÉK több, az életmű szempontjából kiemelkedő vers keletkezés-történetét – ezekről tanulmányokat írnak majd egyszer. Csakúgy, mint Nagy László és Juhász Ferenc kapcsolatáról – fájó módon fel-felbukkan a naplóban ez a nagyon fontos volt-barátság.

Utolsó naplójegyzetét 1978. január 29-én, vasárnap éjjel készíti – fakszimilében is ott ez az oldal a könyvben –, másnap reggel meghal, Óbudán, otthonában.

A január 5-i bejegyzéstől kezdve: „Ekkor beleállt a kard a bal oldalamba, hasamtól a szívemig szúrt” – a KRÓNKA-TÖREDÉK Nagy László meghalásának története: „Névtelen szomorúság egész nap.” (I. 5.) „...nem fáj semmi, csak a lélek.” (I. 6.) „...bal oldalamban kés.” (I. 16.) „...mozdulataim lassulnak, majdnem alszom.” (I. 21.) „Majdnem elpatkoltam az éjjel, fuldoklásra ébredtem, hajamról is csöpögött a víz. ...Aludtam este is 9-től majdnem 11-ig... Semmihez nem volt erőm, íme most ezt a naplót írom.” (I. 22.) „Teljesen erőtlennül.” (I. 23.) „Ha nagyot lélegzek, csaknem szétreped a mellkasom.” (I. 24.) „...a hajam töve is fáj. ...Mellemnek teljes szélessége fáj...” (I. 25.) „Milyen részeim fájnak? Hajam, szemem, fogam, nyakam, hónaljам, mellkasom, ágyékom, általában bőröm, s néha egy-egy lélegzet-elállító villám bennem.” (I. 26.) „Egész múlt éjjel izzadtam...” (I. 27.) „Szerettem volna megmondani, hogy 10 napig fuldokoltam...” (I. 28.) „Esett az eső reggelre. Én fél 11-ig húztam az alvást izzadozva.” (I. 29.)

Ládikát farag, aljára galambot, amit pirosra fest. Egyik utolsó versét – HÓSZAKADÁS A SZÍVRE – az Új Írás nem közli. Jovánovics Miklós megjelenti az ÉS-ben január 20-án. Eből idézek: „De N. L. ...belefült az is a hóba”.

A KRÓNKA-TÖREDÉK harmadik naplójegyzetét (75. II. 16.) így fejezi be: „Homályos a nap. Elkezdem: APÁNK A MÁSVILÁGRÓL. Legyen vidám!” Két nap múlva ezt írja: „Álmodtam apámmal, tán azért, mert róla a versem alig akar elkészülni. Már alig emlékszem valamire, mélyen

aludtam, fáradt voltam. ...Fél négykor ebéd után lefeküdtem, hamarosan az ajtón csöngettek, de kimenve nem láttam senkit. Kávét főztem, hamarosan megírtam a verset: APÁNK A MÁSVILÁGRÓL.

Pár hónap múlva álmában újra látja apját: „Csak a mi udvarunkat lepte meg a déj, apám csikket szív, a méhes körül (sose volt, illetve akkor volt, mikor még nem éltem) tesz-vesz.” (75. VII. 2.)

A halála előtti hetekből két álmáról tudunk: „Házunk padlásán állt a víz, deszkával lapátoltam, közben szidtam apámat, aki hamarosan lapátokkal jött, kidobáltuk a tetőn a vizet. Szörnyű álmom. Áll-e még az iszkázi ház? Sok halott rokont is elevenként láttam.” (78. I. 13.)

Halála előtt három nappal jegyzi fel a másikat, utolsó álmát: „Álmomban láttam: apám javítja a vetőgépet. Ez a gép kerekeivel belerohadt a földbe. A romlott fát vésegette róla. Én csak nézegettem, Ő: eltelt ez a nap is, nem segítéssel semmit. – Majd egy kétágú zöld fát emelt be középre.”

Ez a napló hozott valamit ide, a XX. század végére. A napok és évek semmiségein, egy tovább már nem egyszerűsíthető életen, a mindennapos kinlódások és egy halál leltárán túl, hozott valami megfoghatatlant. Valami eltűnőt – nyomában nem marad más, csak ingó lámpa, libbenő arosz. Egész életünk a szakadékok mentén.

Hidvégi Máté

KIS MAGYAR LÜSZIENEK

*Tibor Fischer: A béka segge alatt
Fordította Bart István
Európa, 1994. 364 oldal, 420 Ft*

*Gáspár B. Árpád: Örvény
Magvető, 1994. 332 oldal, 450 Ft*

Szinte természetes, hogy együttesen tárgyaljuk a két regényt. Mindkettő első regénye szerzőjének, mindketten külföldön élő magyar írók, mindkét regény cselekménye az ötvenes években játszódik, főhőseik félfelnőttek, félkamaszok. És nevelődési regény mindkettő – a szó persze korlátozott, huszadik század végi értelmében –, a főszereplők Lucien de Rubempré kicsinyke, csenevész

magyar utódai, hogy a kiábrándító valóság megélése után, történetük végén mindketten ott csücsüljenek az elvesztett illúziók kopár senki földjén. És átélik persze az első szerelem madárfüttyös rügyfakadását is, ám útjaik vége ismét azonos, a szépséges lányok friss sirgődréhez vezet, és a temetésekhez a Történelem szolgáltató csúfondáros gyászindulót. Durván összefoglalva ennyi a közös. Ám közvetlenül összehasonlítani a két könyvet nem lenne sem szerencsés, sem termékeny vállalkozás. Mindenekelőtt, mert Tibor Fischer munkája nem a magyar irodalom része.

A regény angolul íródott – ez a tény eleget mond, hogy ne tekintsük a magyar irodalomhoz tartozónak. Ám szigorúbban megvizsgálva a dolog egy kissé bonyolultabbnak bizonyul. Angol nyelvű regény, ám szerzője és tárgya oly mértékben magyar, az író olyanra jártasnak tűnik a magyar irodalom és történelem Angliából nézve kissé talán obskúrus anyagában, hogy az olvasó könnyen elbizonytalanodik, ha rákérdeznek a könyv származási helyére. Mindehhez járul, hogy a nyelvhasználat – valószínűleg Bart István kongeniális fordításának köszönhetően is – abszolút mértékben pesti, fordulatai körütiak, izei letagadhatatlanul hazaiak. És magyar a könyv észjárása is: tárcás világszemléletét a régi Pest kávéházaiban csiszolták oly végzetesen felületesre, adomázó, vicceselő feuilletonizmusát a háború előtt e tájon növesztették máig ható, átfogónak vélt világmagyarázattá. Vitathatatlan, hogy ez a regény magyar szellemi kontextusa, és ha ez erősebb, mint az angolszász – és még szerény ismereteim alapján is ezt joggal feltételezem –, akkor hajlamosak vagyunk, hogy szellemi értelemben mégis a magyar irodalomhoz kapcsoljuk a regényt. Valami különös mimikriregény ez, a szerző, Tibor Fischer főhőse, Fischer Gyuri maszkjába bújva kamaszkodja végig a közelmúlt magyar történelmének egyik perdöntő szakaszát, 1944 decemberétől 1956 novemberéig. És bár a szöveg mindig egyes szám harmadik személyben szól, mégis azt érezhetjük, hogy Fischer Gyuri szemszögéből íródott. Akkor hát megleltük a mű „magyarságának” okát, a honi „point of view” mindent magához hasonít.

És most szeretnék még egyet nyakatekerni a dolgon. Mert a regény, legyen a fent vázolt